

410. Senioren natuurwandeling Natuurgroep Gestel op 10 december 2025.

Veel senioren kwamen op de fiets naar sporthal **Theereheide** aan de Eikenlaan.

Inleiding

85 natuurwandelaars verzamelden zich op het parkeerterrein van sporthal *Theereheide* aan de Eikenlaan 5 in Gestel om deel te nemen aan de maandelijkse natuurwandeling. Om precies 10 uur heette de leider van deze wandeling, Michel van den Langenberg, de deelnemers welkom. Gelijktijdig vertelde hij dat het gemiddelde aantal deelnemers dit jaar op 71 deelnemers staat. Voorwaar geen sinecure. Michel dankte de deelnemers voor het komen en de vier gidsen voor het iedere keer weer begeleiden van de groepen. Applaus volgde! De groep werd opgedeeld in vier groepen om het *Gemeentebos* en *landgoed Zegenwerp* te gaan bezoeken. Het weer was voor in december uitzonderlijk te noemen. Droog weer en 10 graden. Boven nul welteverstaan. Tussendoor, heel even, een waterig zonnetje. Die twee natuurgebieden gaan we eerst even theoretisch bekijken:

Het *Gemeentebos* (bos van de gemeente, lijkt logisch) ligt in de buitenwijk van The ereheide en wordt begrensd door het Wilhelminapark (zuidwest), Landgoed Zegenwerp (oost), Landgoed Zegenrode (zuid) en noordelijk van het bos bevindt zich de kom van Sint-Michielsgestel. Van oudsher was deze omgeving tot Boxtel een zandverstuiving en heidegebied. Het Gemeentebos ligt binnen de gemeente Sint-Michielsgestel en is ook eigendom van de gemeente. Niet van de Stichting Brabants Landschap, wat je zou kunnen denken.

Gemene gronden

Het Gemeentebos is een restant van wat ooit *gemene gronden* van Gestel waren in een vrijwel onvruchtbaar gebied. "Gemeint" was in die tijd de meest gangbare benaming voor "Gemene gronden". Het woord "gemeen" kom je meer tegen (gemenerik, gemene streek, gemene deler, Gemeenebestanden). In mijn geboortedorp is een weg die 'Gemeneweg' heet. Nog steeds. Moet ik die naam vertalen als 'Een weg voor gemeenschappelijk gebruik'? Ja, zegt ChatGPT: De weg verbindt twee dorpen gewoon met elkaar. De twee dorpsgemeenschappen konden daar, na aanleg van de weg in de 17^e eeuw, algemeen gebruik van maken. De naam 'Gemeneweg' schijnt in Nederland meer voor te komen.

In feite is het Gemeentebos het laatste stukje gemeint (18 ha), dat nooit verkocht of uitgegeven is van de gemeenschappelijke gronden die hier lagen. *'Gemene gronden' zijn (waren) gronden die gemeenschappelijk gebruikt en beheerd werden door gebruiksgerechtigden.* Dat waren inwoners van de gemeente waartoe de grond behoorde en mogelijk ook door bewoners van aanliggende dorpen voor bv. het plagen van heide, het maaien van heide voor bezembinderij, het weiden van vee, vissen, turf te steken, het verzamelen van brand- en constructiehout en wat dies meer zij. Daarvoor betaalden zij in die tijd een schappelijke pacht aan de eigenaar van de grond; 'gebruiksac- cijns' genoemd. Wie wilde pachten moest zich vooraf wel aanmelden

bij de grondeigenaar. Die besliste dan of de kandidaat in de gemeent paste v.w.b. zijn werkzaamheden.

De vorm van 'gemene gronden', welke dateert uit de 13^e eeuw, is in Nederland nagenoeg verdwenen. Het toezicht werd in die tijd uitgeoefend door de gebruiksgerechtigden zelf of door de plaatselijke dorpsveldwachter (wat dateert uit de Franse tijd in 1811) of de **baljuw** (dat was een hogere ambtenaar met toezicht belast uit de 12^e/13^e eeuw en later voorkwam in de Nederland, Frankrijk en Vlaanderen). Het Gemeentebos hier is vrij toegankelijk voor recreatie; op een paar plekken na, moet ik lezen. Dat moet dan ook ergens zichtbaar zijn.

Drijftillen en verlanding

Het Gemeentebos in Gestel aan de Esscheweg is een natuurgebied van 18 hectare dat voornamelijk bestaat uit naaldbos. Opvallend zijn de twee naamloze vennen, waarin onder meer de plantensoorten *waterdrieblad*, *navelzegge* en *veenpluis* voorkomen. In een van deze vennen groeit aan de waterkant bosschages *Wilde gagel*. De gagel staat op dit moment dik in de knop om straks in april-mei met zijn gele bloemen in bloei te komen. Wat de fauna betreft zijn de *keizerlibel* en de *kleine watersalamander* kenmerkende soorten die in de vennen worden aangetroffen. Ook **drijftillen**. Die zouden daar te vinden moeten zijn. Onze groep heeft ze dit keer niet gezien. Maar wat is eigenlijk een drijftil?

Een **drijftil** of **kragge** bestaat uit aaneengroeiende op het wateroppervlak drijvende planten van beperkte omvang en een begin van verlanding dat zowel voorkomt in zoet als in brakwater. De drijftil of kragge wordt op den duur een drijvend eiland. Eerst komen de drijftillen en dan volgt de verlanding.

'**Verlanding**' of 'verlanden' wordt veroorzaakt in stilstaand of traag stromend **ondiep** water: fijn slib, dode waterplanten, uitwerpselen van vissen, dode eencellige algen, inwaaiend stof en bladeren stapelen zich op de bodem van ondiep water op, waardoor ondiep water nog ondieper wordt. Het materiaal stapelt zich op, waarbij de sliblaag geleidelijk dikker wordt. Het is een natuurlijk overgangsproces van water naar land, waarbij het water geleidelijk dichtgroeit met water- of moerasplanten en planten vanuit de oever. U mag dan denken aan 1) onderwaterplanten, 2) drijfblad planten en 3) de boven het water groeiende waterplanten, ('emergente waterplanten') genoemd, zoals riet. Daarna zorgen bomen en struiken voor succes, tot een moerasbos is ontstaan. Maar? Dit proces kan tientallen tot honderden jaren duren.

Zo'n 20 jaar geleden maakte verslagschrijver voor het eerst kennis met 'drijftillen'. In vennen op het eiland Texel. Daar zag ik toen dat er vogels aan het broeden waren óp daar aanwezige drijvende eilandjes.

Dat bleken **Zwarte sterns** te zijn. De Zwarte stern is een betrekkelijk kleine vogel van ondiep, zoet tot brak water en brakke moerassen. Deze Zwarte stern, overigens een prachtige en leuke vogel, broedt in zompige weilanden, moerassen én op drijftillen. Oók in Nederland. De Zwarte stern is hier vooral een doortrekker, maar broedt hier ook. Zo spreekt de Vogelboek.

Drijvende planten nog beperkt van omvang. Maar zo ongeveer begint een verlanding. Foto Hendrik van Kampen.

Landgoed Zegewerp

Zegenwerp is een oud adellijk landgoed zuidelijk van de kom van Sint-Michielsgestel. Het bevindt zich op de westoever van de Dommel. De Dommel is een beek en stroomafwaarts een kleine rivier in de Kempen en de Meierij van Den Bosch. De Dommel is 120 kilometer lang; 35 kilometer in Belgisch Limburg en 85 kilometer op Noord-Brabants grondgebied.

Eens woonde op het landgoed Baron Willem Arnold Alting Lamoraal von Geusau. De Baron werd in Bantam (Indonesië) geboren op 2 november 1783. Hij was van adel, aquarellist, tekenaar en schilder. Ook was hij van 1810 tot 1824 burgemeester van Sint-Michielsgestel. Hij kocht het landgoed in 1809 en verkocht het weer in 1828. Hierna volgden meerdere eigenaren. Ondermeer de familie Van Lanschot, een bekende Nederlandse bankiersfamilie. Daarna volgden weer andere eigenaren. Wel heb ik begrepen dat nazaten van de familie Van Lanschot Huize Zegenwerp weer bewonen. Baron von Geusau overleed op 17 februari 1855 in Vught op landgoed/kasteel **Zionsburg**. Waar heb ik die naam meer gehoord? Ewald Marggraff overleed ook op *Zionsburg* in Vught in 2003. Bent u Marggraff, Ewald even kwijt? Ga dan naar de site van de Natuurgroep: natuurgroepgestel.nl menu 'Verslagen' en

vervolgens naar de naar de link van de Seniorenwandelingen, *Brugmanpraat.nl* nummer 409.

De huidige situatie van het landgoed Zegenwerp ontstond omstreeks 1850. Dat was dus in de 19^e eeuw en wordt tot de 'Moderne Tijd' (vanaf 1800 tot nu) gerekend. Even tussendoor: de wereldbevolking bestond toen naar schatting uit 1,2 miljard mensen. Nu, december 2025, tussen de 8 en 9 miljard mensen. Dat kan zo niet doorgaan! Landgoed Zegenwerp ligt op een flinke dekzandrug. Dat is een zandhoogte die ontstond in de laatste ijstijd. U mag dan denken aan 15.000 jaar of langer geleden. Zo'n dekzandrug is door de wind opgestoven fijn korrelig zand. Daarom moeten we hier soms even omhoog en daarna weer omlaag. Dat fijne zand wordt ook wel 'klapzand' of 'plaatzand' genoemd.

Op een gedeelte van dit landgoed, ingeklemd tussen de Dommel en de Gestelseweg, ligt het terrein van 'Golfclub De Dommel'. Opgericht in 1928 en bestaat over twee jaar dus 100 jaar. In de loop van die jaren veranderde de baan van 9 holes in 1928 naar 14 holes in 2014.

Landgoed Zegenwerp werd al genoemd in 1306. Het was een **te leen** van Oud Herlaer. Op Zegenwerp rustte het exclusieve visrecht op een deel van de Dommel en het recht om te mogen *voletteren* en *idrisseren* d.w.z. te jagen met jachtvogels en jagen met honden. Dit recht berustte op een vervalste oorkonde uit 1306, maar werd in de 17^e eeuw alsnog bevestigd. Zegenwerp heeft aan dit visrecht zijn naam te danken. Het vissen met het visnet **de zegen** in de Dommel was toen een gebruikelijke manier van vissen. Uiteraard met de Zegen van Boven. '*Segenworp*' betekende in Middelnederlands 'vissen met de zegen'.

Hier wordt gevist met het visnet 'de zegen'.

Vanaf 1850 werd het landgoed omgevormd naar Engelse landschapsstijl en is de Stichting Het Brabants Landschap grotendeels (?)

eigenaar van het landgoed. Misschien goed om te weten dat de boomopstanden op Zegenwerp tussen de 100 en 140 jaar oud zijn. Vertelt het verhaal. Tegelijk lees ik dat de bomen in goede conditie verkeren. Dat klinkt positief. Het is een landgoed met een gevarieerd bestand van naaldbos, loofbos, broekbos en een klein arboretum met verschillende boomsoorten, waaronder de bekende mammoetboom. Het geheel dateert uit de periode 1850 – 1896 hoewel ook gedeeltelijk van vóór 1850.

Landhuis Zegenwerp

Vroeger: Met de **veldnamen** Segenwerp, Segenworp, Zegheworp. Voor de komst van het Kadaster in 1832 moesten veldnamen gegeven worden aan percelen land en aan opvallende stukken land in het landschap.

Al in de 15^e eeuw werd er op het landgoed aan de Dommel een eenvoudig landhuis gebouwd; landhuis Zegenwerp. Het tegenwoordige huis is kort na 1779 gebouwd dat toen in bezit kwam van familie De Roo van Wulverhorst. Gebouwd op de bouwplek van het oude huis. Rond 1800 kreeg het huis een **fronton**, dit is een driehoekvormige bekroning in de topgevel en nieuwe ramen in Empirestijl (rechte lijnen, symmetrie, monumentaal, uit de Napoleontische tijd). Vanaf 1851 is Huize Zegenwerp achtereenvolgens in bezit geweest van vier families Van Lanschot. In 1963 kwam het landgoed in bezit van Stichting Het Brabants Landschap; inclusief Huis Zegenwerp. Van het laatste kan verslagschrijver geen zekerheid verkrijgen.

Hieronder of hierna een foto van het huidige landhuis *Zegenwerp* dat dateert uit het einde van de 18^e eeuw. De vijver voor het huis is een oude loop van de Dommel. Het driehoekige **fronton** (klassieke gevelbekroning) in de topgevel is hier goed te zien. Dat gaf en geeft nog steeds **status**. De ramen: twee ramen links en rechts van de toegangsdeur, vijf ramen exact boven de vier ramen en de toegangsdeur zijn symmetrisch (gelijkvormig) ten opzichte van elkaar; dat noemt men Empirestijl.

Landhuis Segenwerp. Foto uit *Gens Nostra*, tijdschrift voor familiegeschiedenis. Ietwat inzoomen.

Start wandeling

Na beide natuurgebieden even met u te hebben doorgenomen ging onze groep op weg. Onder leiding van Gids Cees. Het accent van de wandeling zou liggen in het Gemeentebos; 18 hectare groot.

Nog maar net onderweg hoorden wij een vogel. Dat zou een **boomkruiper** zijn. Zou kunnen, maar gezien hebben we hem niet. De boomkruiper, niet te verwarren met de *boomklever*, is vooral te herkennen aan z'n heldere roep en weinig variabele zang. Heeft zo'n beetje de kleuren van een huismus. Boomkruipers zoeken voedsel door om boomstammen heen te draaiend, spiraalsgewijs van beneden naar boven te klimmen (te kruipen). Is tie boven, dan vliegt tie weer naar beneden om onderaan de stam opnieuw te beginnen. Met zijn kromme fijne snavel peutert en eet hij, al klimmend omhoog gaand, spinnen, insecten en hun eieren uit de schors of boombast van de boom.

De **boomklever**, die is veel mooier om te zien, behoort **niet** tot de spechtachtigen, maar broedt wel in een oud hol van een specht.

Daarom, waarschijnlijk, stelde gids Cees de vraag:

Beschadigt een specht met zijn herhaaldelijk getimmer en gehamer met z'n snavel in het hout van de boomstam niet zijn hersenen?

Goeie vraag. Je moet er maar opkomen. Meerdere antwoorden volgden. Het antwoord komt op het volgende neer: Het herhaaldelijke getik en gehamer door een specht in het hout van een boomstam, gaat gepaard met een aanzienlijke belasting van met name de kop en de hersenen van deze vogel. Edoch, de **hersenen** van een specht bevat

weinig hersenvocht en zijn stevig in de schedel verankerd, wat hem beschermt tegen ernstige beschadiging daarvan. Kortom: De kop van de specht, met daarin de hersenen, kan goed tegen al dat getimmer en gehamer. De natuur heeft, zoals bijna altijd, dit vooraf al geregeld. Ook hier.

Wilde Gagel

Aan de rand van het ven zagen wij **Wilde gagel** (*Myrica gale*). Het is een bezemachtige struik, met mooie takken, is bladverliezend, medicinaal (kiespijn), bloeit rood in april/mei, staat op de rode lijst en werd vanwege de sterke geur gebruikt tegen luizen en vlooiën in de bedstee. Het was duidelijk te zien; de gagelstruiken stonden al flink in de knop. Gagel werd ook gebruikt bij de bereiding van bier voordat hop zijn intrede deed. Lees rustig verder!

De paus verbood dat op een bepaald moment. Het zou niet alleen slaapverwekkend zijn maar ook giftig. Daar trappen wij, wat het laatste betreft, nu niet meer in. Gagelbier is hier tegenwoordig nog te koop. Lees ik ergens. In Denemarken kennen ze zelfs gageljenever. Zeker is dat Wilde gagel nergens in Nederland zo massaal voorkomt als op Venrode. Beweert men. In midden-Limburg ken ik een natuurterreintje waar gagel ook massaal groeit. Gagelrovers hadden tegen het voorjaar grote belangstelling voor de mooie takken die dan op het punt staan in bloei te komen. Die brengen veel geld op. Daarom werd en wordt er aan de vindplaats geen ruchtbaarheid gegeven.

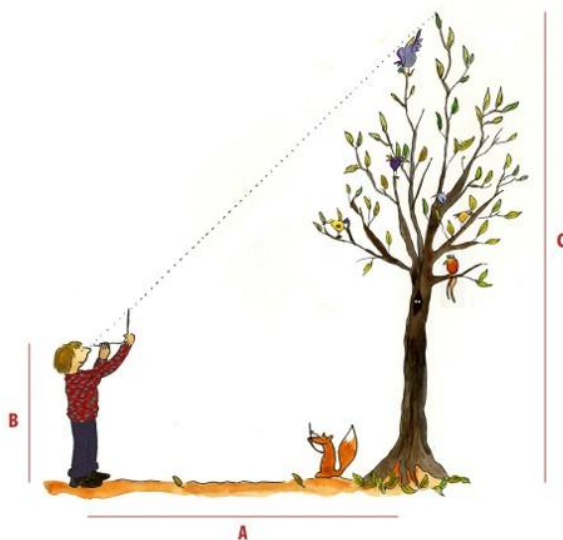
De lengte of de hoogte van een boom meten

Hoe hoog is deze boom, vroeg gids Cees. We keken naar een flinke Grove den die daar ook bij het ven stond. 14, 15, 18 en 20 meter werd er geroepen. Er was verschil van mening v.w.b. de hoogte. Dus moest er worden gemeten. Maar waarmee? Gids Cees had het antwoord voorbereid. Een meetlint van 50 meter, een hoogtemeter en nog een soort opvouwbare lat die uit zijn rugzak tevoorschijn kwamen. Al vrij snel was de hoogte bepaald. 14 meter! Leuk om te weten op dat moment, maar wij wandelaars hebben die apparatuur niet. Zijn er ook eenvoudige hulpmiddelen om bomen op lengte of hoogte te meten? Jazeker! Met twee takjes of twee stokjes van 20 cm en een meetlint. Eigenlijk moet je dat zien in een soort van demonstratie. Ik probeer het toch theoretisch:

Hoe meet je de hoogte van een boom?

1. Zoek en kies een flinke boom waarvan je de hoogte wil weten en meten. Jijzelf en de voet van de boom moeten op gelijke hoogte staan. Nog even geen glooiend terrein.

2. Pak de twee latjes, stokjes, of takjes van ongeveer 20cm of een 'houthakkerskruis'.
3. Hou één latje horizontaal richting boom, net onder je oog.
4. Hou het andere latje loodrecht op het eerste latje. Deze vorm heet een 'houthakkerskruis' (eenvoudig te gebruiken en goedkoop).
5. Kijk langs de schuine zijde naar de boom, stap achteruit tot de top van het kruis samenvalt met de top van de boom. (Zie nu de tekening).
7. De afstand vanaf je voeten tot de boomstam plus je eigen lengte is de hoogte van de boom.

$$A + B = C = \text{boomhoogte}$$

Het meten van de hoogte van een boom met eenvoudige hulpmiddelen.

De mammoetboom die staat in het kleine arboretum bij landhuis Zegenwerp gaan we nog eens opmeten. Verslagschrijver heeft vanaf januari 2026 de stokjes en een meetlint bij zich.

Eigengemaakt "Houthakkerskruis". Om hoogte en lengte van een boom op te meten.

Bomen en hun jonkies zoeken en vinden

Gids Cees reikte aan onze groep papierstrookjes uit met daarop de naam van een boom. De opdracht werd: Zoek in de directe omgeving de boom op, die op je strook vermeld staat. Met enige moeite en elkaars hulp vond iedereen toch zijn boom. De Tamme kastanje vind je niet zomaar in een naaldbos. Maar stond toch op een papierstrook. Onder het motto "de verjonging van bomen en de vergroeiing daarvan, vallen niet ver van de boom", vonden we ook de jonge boompjes. In deze oefening, zo noem ik het even, ging het helemaal op: "Wat je niet weet, of als je niet zoekt, dan zie je het ook niet". Nu waarschijnlijk wel!

Waar worden scheepsmasten van gemaakt?

Tijdens de opdracht 'Bomen en hun jonkies zoeken', viel ons op dat er op afstand tussen de naaldbomen bomen stonden met werkelijk kaarsrechte stammen. Douglassen? En dat ontlokte de vraag of die geschikt zijn om scheepsmasten van te maken. Typisch een vraag die gemakkelijker gesteld wordt dan beantwoord. Toch proberen:

Op motorboten of motorschepen zijn zeilen niet (meer) nodig. Dus ook geen scheepsmasten. Zou je denken. Toch is er bijna altijd op zo'n boot nog een kleinere mast te vinden. Deze wordt dan gebruikt om, op voldoende hoogte boven het dek, navigatieverlichting te kunnen voeren. Ook om antennes in of aan te monteren. Op vrachtschepen kan een mast soms een onderdeel zijn van laad- en los installaties.

Voor een houten scheepsmast is alleen het beste hout geschikt. Gelijk moet ik melden dat scheepsmasten op dit moment ook worden gemaakt van aluminium of High Tech kunststof. Maar op houten boten slaat dit als een tang op een varken. Misschien iets minder! Traditioneel gezien worden houten masten uit één lange naaldboom gemaakt. Een flinke mast op een schip wordt meestal overeind gehouden door **verstaging**, dat is **verstevinging** door dikke touwen of staaldraad vanuit de top van de mast naar vaste punten aan het schip te bevestigen.

Om scheepsmasten te maken mag U denken aan stammen van de Fijnspar (*Picea abies*), de Douglasspar (*Pseudotsuga menziesii*) en de Europese Lariks (*Larix decidua*). Een boom die hoge ogen gooit (in vergelijking met de andere genoemde dennen) voor een houten scheepsmast is de *Oostenrijkse witte den*, beter bekend onder de naam *Weymouthden* (de *Pinus strobus*).

Hoge ogen alleen al om zijn duurzaam hout. Deze Pijnboom is alom gewaardeerd om zijn kwaliteit. Een Britse koning markeerde in het verleden hoogstpersoonlijk Weymouthdennen voor de Britse Marine. De hier genoemde bomen vallen alle vier onder de Dennenfamilie.

Het **hout** van de Europese douglas noemt men wel **Oregon pine**. Eigenlijk is dit een commerciële naam en klikt chiquer dan Douglasshout. Oregon pine is een verzamelnaam voor een erg grote en rechte spar uit Oregon Noord-Amerika. De boom groeit daar traag in koude oorden. En? Hoe trager een boom groeit, hoe beter, hoe compacter, het hout is. Het hout hiervan is bij uitstek geschikt om masten en **rondhouten** van te maken. Het is een zwaarder houtsoort met een goede buigweerstand. 'Rondhout' is al het hout dat rond is (gemaakt). Een geschildte boomstam, een houten scheepsmast en de vroegere houten telefoonpalen zijn voorbeelden van rondhout. Wel heeft de Europees

Douglashout relatief veel noesten of knoesten; de plaatsen waar takken aan de stam groeiden. Da's dan weer een minpuntje.

Traditioneel werden houten scheepsmasten uit één lange hoge den gemaakt. Maar tegenwoordig zijn er ook andere technieken om houten masten beter te maken, **gelamineerde** masten. Zo'n mast is hol en bestaat uit meerderen houten balkjes die aan elkaar worden gelijmd. Dat maakt de mast stevig, sterk en beter bestand tegen allerlei invloeden van buitenaf. **Lijmen** van hout is tegenwoordig helemaal in. Denk even aan de meubelindustrie. Nauwkeurig rekenen, passen en meten zijn daarbij heel belangrijk. Ook het combineren van twee verschillende boomsoorten geeft een beter resultaat.

Het conserveren van de bootmasten is belangrijk omdat ze bijna altijd in de buitenlucht staan. Houtrot en schimmel vormen op termijn een flinke bedreiging voor houten masten. Er schijnt zelfs een **heipaalkewer** te bestaan! De larve daarvan zou dan de boosdoener zijn.

Tot slot: Vroeger werden scheepsmasten gemaakt van naaldhout of dennenhout. Nog steeds. Maar vandaag-de-dag worden, zoals hiervoor al vermeld, de masten ook gemaakt van aluminium en koolstof.

De Grove den als mijnhout

De **Grove den** is in de verslagen al meerdere keren ter sprake geweest. Nu weer. De Grove den was hier na de laatste ijstijd 12000 jaar inheems. De bomen uit die tijd zijn al lang verdwenen door veenafgravingen, ontginningen en ouderdom. Later is de Grove den aangeplant met plantgoed van zaad uit het buitenland op heidevelden en zandverstuivingen.

Te denken valt aan de Drunense Duinen, de Veluwe en Drenthe. Zijn ze dan niet uitheems geworden? Zou je je kunnen afvragen. Pas later kwam **het hout** van de Grove den in trek als 'mijnhout'. Van oudsher was de boom leverancier van terpentijnolie, hars en teer. Teer wordt gebruikt in de wegenbouw. Alhoewel de eerste steenkool in Limburg al rond de 11^e eeuw werd gewonnen of gedolven, kwam het mijnhout pas goed om de hoek kijken in de 19^e eeuw. En masse begon men toen dennetjes te planten voor de houtwinning. Een groot deel daarvan voor het zogenaamde mijnhout ten behoeve van de mijnbouw en de steenkoolwinning.

In de steenkoolmijnen werd het mijn- of **stuthout** gebruikt om de mijngangen onderaards te stutten of te ondersteunen. Het ging dan om op maat gezaagd rondhout dat bijna altijd afkomstig was van de Grove den. Speciaal hout (grenen) van de Grove den omdat dit hout kraakte als een mijngang, of een deel daarvan, dreigde in te storten zodat de mijnwerkers tijdig konden vluchten. Dat kraken behoort typisch bij het hout van de Grove den, en? dat zou dan weer komen omdat er een aparte draaiing in de stam van de Grove den zit dat **kraakt** onder grote druk. Alleen al hierom zijn er in het verleden massaal

Grove dennen aangeplant. Dat aanplanten had natuurlijk ook zijn economische kant. Los daarvan is **grenenhout** ook gewoon fijn timmerhout. Een slag beter dan vurenhout. Misschien wel twee slagen. Het hout bestemd voor de mijnen, moest wel aan grote draagkracht en buigsterkte voldoen. Dit dennenhout voldoet daar van nature aan. Het hout van de boom moest volkomen gezond zijn, goed geschild en heelzeker geen scheuren of andere gebreken vertonen. Mijnhout is tot ver in de 20^e eeuw gebruikt. Metalen ondersteuning ging geleidelijk het dennenhout vervangen. In de jaren 1930 werd mijnhout steeds minder belangrijk. En al helemaal toen de mijnen in de periode 1970 – 1980 langzaam werden gesloten. Maar het mijnhout verhaal wordt nog steeds verteld. Hoe lang nog? Om het onderwerp te beëindigen: Verslagschrijver woonde zo'n 30 jaar in midden-Limburg, maar kwam ook in Zuid-Limburg. Nooit, en ook tot nu toe niet, hoorde ik iets van een mijngang die instortte of op instorten stond en dat mijnwerkers als de wiedeweerga moesten maken dat ze wegkwamen. Sterker nog: Eens liep ik, nu zo'n twintig jaar geleden, mee met een natuur-excursie toen het Grovedenverhaal over het mijnhout door de gids werd verteld. Toevallig liep er ook een gepensioneerde mijnwerker mee die zoals dat heette 'ondergronds' had gewerkt. Toen ik hem vroeg of hij wel eens had meegemaakt dat er een mijngang instortte of op instorten had gestaan, gaf hij als antwoord: "Nooit meegemaakt en ook nooit van gehoord"! En dan is er ook nog het verhaal van de kanarie. Die werd in een vogelkooitje door de mijngangen door de mijnwerkers megedragen. Als de kanarie van zijn zitstokje viel was er spraken van mijngas in de mijngang. Ook dan moest er worden gevlucht. Als er in Zuid-Holland iemand flauw viel, dan was die iemand ook 'van zijn stokje gevallen!'

Vogelmuur

In het laatste gedeelte van de wandeling groeide naast het bospad bijna massaal bloeiende **vogelmuur**. Of was het bosmuur? We liepen er langs en keken er verder niet naar. Omdat Vogelmuur nog nooit in de verslagen is besproken, pak ik dit keer mijn kans.

De wetenschappelijke naam van Vogelmuur is *Stellaria* (de vijf diep ingesneden witte bloembladjes vormen 'n **ster**), *media* (de grootte ten opzichte van de andere muursoorten ligt in het **midden**). In ons land komen minstens 9 soorten muur voor: bos-, gras-, vogel-, water-Grote-, moeras-, zeegroene-, duinvogel- en Heggenvogelmuur. Sommige zijn zeldzaam.

Vogelmuur heet in het Frans: *Mouron des oiseaux*, daar zou de Nederlandse naam 'muur' vanaf geleid zijn. En? De plant 'muur' zou op

muren groeien. Lees ik ergens. Muur op muren? Kan ik me niet herinneren. Zou kunnen. Dus een vraagteken? De 'vogel' in vogelmuur is duidelijker; vogels snoepen graag aan jonge friscgroene vogelmuur. Kippen zijn helemaal verzot (dol) op vogelmuur!

Vogelmuur. (Duidelijke foto van Wikimediaimages via Pixabay)
10 kroonblaadjes? Nee, 5 diep ingesneden blaadjes welke een **ster** (stellaria) vormen. De gewone groene blaadjes zelf zijn ovaal met licht gewimperde rand.

Vogelmuur groeit en bloeit het hele jaar. Bij strenge vorst trekt 'ie zich even terug. Bij de eerste zonnestralen in het voorjaar is deze muur gelijk weer bloeiend te zien. Het is een lastig onkruid in tuinen en akkers. Moet ik lezen. Het zaad ontkiemt gemakkelijk en er is het hele jaar door rijp zaad aan de plant. Het vogelmuurzaad is een lekkernij voor kanaries. Op zonnige dagen hebben deze planten veel insectenbezoek, vooral daar waar ze dicht bij elkaar groeien. De insecten zien de witte bloemenmassa al op verre afstand. Vogelmuur is ook een zogenaamd 'stoepplantje'.

Dat vogelmuur een 'lastig onkruid' is wordt ontzenuwd als je weet dat vogelmuur gezonde kost is. Niet alleen voor vogels en kippen, maar ook voor de mens. Deze muur is namelijk rijk aan vitamines A, B6, B12, C en D. Daarbij komt nog dat blad, stengel en de bloemetjes goed te eten zijn.

De groeivorm van (vogel)muur is liggend en kruipend; de stengel groeit over de grond en komt niet of nauwelijks omhoog. Staat 'ie tussen andere planten dan klimt 'ie niet omhoog in andere planten. Want? vogelmuur is geen klimplant. Wat 'ie wel wil is: óp naar het zonlicht en dan pas kan de hoogte 30 cm worden. Vogelmuur is een eenjarige plant, komt hier overal, algemeen voor, bloeit het jaar rond, wordt 5 cm hoog en kan tot 30 cm hoog worden. Het blad is ovaal met licht gewimperde rand, heeft tegenoverstaand blad en de doosvrucht geeft 6 zaden. Kortom: Een eenvoudige maar toch mooie plant en? "Och, het is maar vogelmuur"! Daar moeten we maar eens vanaf.

Een wildwissel of wildpad

De gids wees de groep op een wissel in het struweel; een 'wildwissel' welteverstaan. Er zijn miniwildwissels, kleine wildwissels en grote wildwissels. Een ander woord voor wildwissel is ook 'wildpad'. Onze groep zag een kleine wissel die je het meest ziet in de natuur. Heel kleine (mini) wildwissels zie je niet. Die zijn voor het heel kleine grut-leven.

Definitie: 'Een wildwissel is een pad dat is ontstaan op een plaats waar dieren steeds lopen, oversteken of doorsteken'.

Gaan we naar de grote wildwissels dan zijn de bossen zelf en de bos-paden de meest voorkomende. Hé, daar heb ik nooit bij stilgestaan. Grote wildwissels zijn ook wildviaducten en wild-ecoducten. In allerlei vormen en maten. Die zijn voor wild bestemd die een weg of een waterweg oversteken.

Andere woorden voor 'wildwissel' of 'wildpad' kunnen zijn: dierenpassage, dierenviaduct of dierenecoduct en natuurbrug. Recentelijk las ik dat er ergens in ons land een dure smalle oversteekbrug over een weg was gerealiseerd, zulks terwijl het spannen van een dikker touw, voor de oversteek van een bepaald dier, een stuk goedkoper zou zijn geweest en voor het dier een stuk prettiger.

Fraai- of Gewoon haarmos.

- 'Fraai haarmos is het mooiste haarmos', vindt iemand. Oké!
- Zijn naam 'Fraai' draagt hij niet voor niets.
- Hij is in elke jaargetijde te fotograferen.
- In een bos is Fraai haarmos al op afstand te herkennen.
- Ook langs steilkantjes, op paden of op open plekken waar dit mos flinke donkergroene plakken kan vormen.
- Wat dichterbij zie je de kenmerkende sterretjes.
- Van bovenaf gezien lijken deze mosplantjes daar inderdaad op.
- Vaak wordt dit mossoort verward met sterrenmos, maar dat is echt een ander soort.
- Fraai haarmos is een heuse bosbewoner, maar deelt de voorkeur met open zandgronden omdat het goed tegen droogte kan.
- Ook kom je dit mos tegen op dode stronken.

- Fraai haarmos is een bladmos en een sporenplant.
- Al in de winter kun je de jonge sporenkapsels zien opkomen tussen de groene plakaten.
- Die kapsels zijn dan wit, dit in tegenstelling tot andere familieleden van de open zandgronden, want die zijn vanaf het begin rood. De witte kapsels worden later bruinig van kleur.
- Uiteindelijk ontstaan er vijfkantige sporendoosjes op een lange steel waaraan de sporen rijpen.
- De doosjes zijn dan afgedekt door een vlies die bij rijpheid openingen gaan vertonen.
- Vanuit en door die openingen waaien sporen de wijde wereld in.

Fraai of Gewoon haarmos. 'De sporenkapsels zijn wit', later bruinig. (Rechtenvrij foto van www.biopix.nl met dank!)

Slot: De groep filosofeerde nog wat over 'Hoeveel leefruimte een hert nodig heeft' en 'hoe het Gemeentebos er over 50 jaar uit zou kunnen zien'? Het antwoord van de gids heb ik niet genoteerd. Sorry Cees. Internet zegt op de eerste vraag: 'Gemiddeld 1½ ha'. En? Hoe het Gemeentebos eruit ziet over 50m jaar is 'koffiedik kijken'. Vlaamse uitdrukking. Koffiedik is koffiedrab of koffiegruis. De uitdrukking betekent: Je weet (nog) niet wat er gaat gebeuren.

De kerstboom op de dam in Amsterdam

Hoe ruimt de gemeente een XXL dennenboom na de Kerst weer op? Nee, de boom is zo groot dat hij niet in een vrachtwagen past. Er is buitengewoon transport met begeleiding voor nodig. Overigens is het op- of neerzetten van zo'n boom specialistenwerk.

De gemeente gebruikt zelf, ik denk eerder een bedrijf, de stam om kerstboomkruizen van te maken. Wat over is wordt verzaagd en versnipperd voor openbaar groen. En nu komt het: De takken van de enorme boom gaan al jarenlang naar de olifanten in Artis. Die zijn daar gek op!

Rest mij het Bestuur van de Natuurgroep, de organisator en de gidsen van de Seniorenwandeling, de deelnemers en de lezers van de verslagen: **Gezegende Kerstdagen en een alleszins voorspoedig Nieuwjaars wens ik u allen.**

Pas op woensdag 14 januari 2026 zien wij elkaar weer.

Sint-Michielsgestel, 21 december 2025

Website van de Natuurgroep: natuurgroepgestel.nl

Verslagschrijver: Piet Brugman

E-mail: p.a.brugman@gmail.com

Website: Brugmanpraat.nl

Zo'n XL-boom neem je niet zomaar mee...

„Nee, de kerstboom voor Amsterdam past niet in een vrachtwagen, dat gaat via buitengewoon transport, met begeleiding. En ook het neerzetten en verlichting aanbrengen is specialistenwerk.”

Wat gebeurt er daarna met de kerstbomen?

„Wij gebruiken zelf de oude stammen om kerstboomkruizen van te maken voor het jaar erop. De rest wordt verzaagd en versnipperd voor openbaar groen. Een uitzondering voor de boom in Amsterdam: al jarenlang gaan de takken naar de olifanten in Artis, die zijn er gek op.”